

"מפרי הארץ"

"פרשת וארא"

"עמי בקרב"

וְהִפְלִיתִי בַיּוֹם הַהוּא אֶת-אֶרֶץ גְּשֵׁן אֲשֶׁר עָמְדָה עָלֶיהָ לְבִלְתִּי הָיוֹת-עִם עָרֵב לְמַעַן יִתַּלַּע כִּי אֲנִי ה' בְּקֶרֶב הָאָרֶץ"

רמב"ן: והפליתי ביום ההוא את ארץ גשן - בעבור היות המכות הראשונות עומדות איננו פלא שיהיו בארץ מצרים ולא בארץ גשן, אבל זו מכה משולחת, וכאשר יעלו החיות ממעונות אריות מהררי נמרים וישחיתו כל ארץ מצרים ראוי היה בטבעם שיבואו גם בארץ גשן, אשר היא מכלל ארץ מצרים בתוכה, לכך הוצרך לומר והפליתי את ארץ גשן, שתנצל כולה בעבור שעמי עומד עליה, כי רובה של ישראל היא. ואומר ושמתי פדות בין עמי ובין עמר, שאפילו בארץ מצרים אם ימצאו החיות איש יהודי לא יזיקוהו ויאכלו המצריים, כדכתיב (תהלים עח מה) ישלח בהם ערוב ויאכלם, וזהו לשון פדות, כטעם נתתי כפרך מצרים כוש וסבא תחתך:

אני ה' בקרב הארץ - פירש ר"א דרך משל, כמנהג המלכים שיעמדו באמצע המלכות להיותו קרוב אל הקצוות. ואין לדבר זה טעם. אבל הוא לומר כי הוא שליט ומשגיח בקרב הארץ, לא כמי שיחשוב עבים סתר לו ולא יראה וחוג שמים יתהלך (איוב כב יד). ויתכן שיהיה כמו כי שמי בקרבו (להלן כג כא), והוא סוד נשגב ונעלם.

הדר זקנים: למען תדע כי אני ה' לפי שאמר פרעה לא ידעתי את ה'. לפי א"ל בזאת תדע. כלומר במכה זאת ערוב תתחיל לידע. תועבת מצרים לעיניהם ולא יסקלונו. פ"ה שעובדים לבהמות. וקשה דכתיב ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים אני ה' והנה לא מתו הבהמות לבד אותם שבשדות. אלא נראה לפרש שדמות יראתם היה כדמות בהמות ולפי אינם אוכלים בהמה דקה. והיינו דקאמר גבי מכת בכורות וכל בכור בהמה אם הם חטאו בהמה מה חטאה. אלא לפיכך לקו שלא יאמרו יראתם תבעה עלבונם והביאה פורענות על מצרים.

העמק דבר: והפליתי ביום ההוא. לא בשביל הצלת ישראל שלא יזיקו שמה, שהרי ע"ז כתיב במקרא הסמוך ושמתי פדות וגו', שאפילו ישראל שהלכו בכל ארץ מצרים לא שלט בהם הערוב כאשר יבואר עוד, אלא בשביל שעמי עומד על ארץ גושן ע"כ לא יהיה שם ערוב כלל.

למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ. לא שאני משגיח ביחוד על ישראל בשביל שעמי המה, וא"כ אני בקרב ישראל, אבל מה שאינו נוגע לישראל אין לו שליטה בהם, וזה המחשבה עלה בדעת אוה"ע בדורות הקודמים כמו שאמר מלך אשור משפט אלהי הארץ (מלכים ב' י"ז כ"ו), שכסבור שהוא ית' משגיח ושולט רק על א"י באשר ארץ ישראל היא, אבל מזה שהפלה ה' ארץ גושן בשביל שישראל עומדים עליה אף על גב שאינו נוגע להם, תדע כי אני ה', והשגחתי בקרב הארץ אינו תלוי רק באומה אלא גם בתבל ומלואה, לכן כעת שישראל עומדים בגושן השגחתי לטובה על הארץ הזאת בכללה, ומזה תדע שלה' הארץ ומלואה ובכל מקום שרוצה להשגיח בפרטות לפי צורך השעה הרי עושה כרצונו ית'.

ועוד נכלל בזה המאמר למען תדע וגו' על עיקר המכה, כי בזה שמעיר המון חיות מארבע כנפות הארץ, והרי אין טבע כל החיות שוין, יש החיים במקום קר ויש להיפך, וכאן נתקבצו ונתערבו ברואים שאין טבעם שוה, נודע בזה שכחו ית' בכל הארץ. ואמר למען תדע בלשון יחיד, היינו פרעה לבדו, כי רק הוא אשר הודיעו משה ושמתי פדות וגו', וידע שאין ישראל ניזוק אפילו בהיותו במצרים כולה, וא"כ הא שאין הערוב כלל בארץ גושן הוא שלא בשביל ישראל וטובתם אלא בשביל שהשגחתו ית' בזה הארץ, אבל כל מצרים לא ידעו מזה הפדות, וגם הרבה ברחו לגושן ולא ראו מה שנעשה בארץ, והיה להם לחשוב דהא שאין ערוב בגושן הוא בשביל הצלת ישראל, ובמצרים גם המה אינם נצולים, וגם לא ידעו כ"כ מטיב הערוב כמו פרעה.

רד"ק תהלים: [פרק ע"ד פס' י"ב] ואלהים מלכי. איך הוא זה שהניחנו בגלות הזמן הארוך הזה, ומקדם הוא מלכי ופועל לי ישועות בקרב הארץ, ועתה הוא כאילו אינו מלכי שבעלוני זולתו. וטעם שאמר בקרב הארץ, כמו שאמר לפרעה (שמות ח, יח): למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ. כלומר, אף על פי שאני עליון אני משגיח בתחתונים ועושה בהם כרצוני. וטעם בקרב, אפילו בתוך ארץ האיובים והצוררים, ואין כח להם להנצל מידו אפילו בתוך ארצם.

"מפרי הארץ"

הלכה

אבן העזר

א' האם מי שמוסר מודעה על הגט ומבטלה האם מהני הביטול?

תשובה: מהני. (עיין בסימן קל"ד)

ב' ומה הדין לכתחילה?

תשובה: צריך לומר שמבטל המודעה ופוסל העדים שמא מסר מודעה על הביטול. (עיין בסימן קל"ד)

חושן משפט

א' הפיל פלאפון מאחורי ארון ספרים וקשה מאד להוציא האם חייב?

תשובה: מחלוקת ולצי"ש ודאי חייב. (עיין בסימן שפ"ו)

ב' שרף שטר לחבירו האם חייב?

תשובה: מחלוקת ולצי"ש חייב. (עיין בסימן שפ"ו)

אורו"ז זזיים

א' אכל בלא נטילת ידים האם מברך ברכה אחרונה?

תשובה: בשוגג מברך. (עיין סימן קצ"ו)

ב' האם מצטרף זימון?

תשובה: ספק ועדיף למצוא אחרים והוא לא יזמן. (עיין סימן קצ"ו)

יורה דעה

א' האם צריך לכבד אבא רשע?

תשובה: לש"ע צריך לרמ"א לא. (עיין בסימן ר"מ)

ב' האם מותר להכותו ולקללו?

תשובה: אסור. (עיין בסימן רמ"א)

"שמעתי את נאקת בני"

אוהב ישראל: וגם אני שמעתי וגו' מצרים מעבידים וגו' [ו, ה]. הנה לכאורה תיבת אני הוא מיותר. ועוד אינו מובן לשון מעבידים שהוא מפעיל. היה לו לומר עובדים אתם. אכן י"ל. דהנה כאשר זעקו בני ישראל עם ה' לבקש ולחנן על נפשם מאת הש"י ויתעלה להושיעם מן העבודה הקשה גם להצילם מצער גופם. בתוך הזעקה הבינו מעצמם בדעתם ושכלם שגם הנשמות הם בהגלות ויותר מזה יש לזעוק על שיעבוד הקדושה שמזה באו לביטול עבדות הש"י. ואז נתיישבו לבבם ושכלם הזך על מה עשה ה' כך לנו הלא בודאי הוא עבור גודל חטאינו ופשעינו נגדו יתברך. והתחילו לעשות תשובה שלימה ולתקן נשמותיהם. ושוב בתוך כך נתיישבו יותר בדעתם ושכלם מעצמם וצעקו על דבר זה יותר ויותר במר נפשם וכאב לב אוי נא לנו כי נואלנו אשר היינו ממתנים מלשוב בתשובה עד שבאו עלינו יסורין גדולים ושיעבוד גדול מהמצריים ואז נתעורר לבבנו לשוב אליו יתברך.

וכי פרעה הקריב את לבבנו אל אבינו שבשמים הראוי ונכון לבני אברהם יצחק ויעקב כמונו היום לעשות כזאת. וצעקו על דבר זה במר נפשם יותר ויותר ממה שזעקו מקודם לגודל הבושה שלא עשו תשובה לתקן פגם נשמותיהם עד הנה כי אם עכשיו על ידי המצרים ומעיקים אותם. וזו הנאקה והצעקה היתה מכאב לבם באמת גמור וזה לא היה גלוי לשום בריה בלתי לה' לבדו. וזהו ביאור הפסוק וגם אני שמעתי, ר"ל אני בעצמי שמעתי את נאקת גו' היינו עם הנאקה שהם צועקים על צער הגלות והשיעבוד שומע אני עוד צעקה אחרת. אשר מצרים מעבידים אותם, ר"ל שצועקים ביותר על זה שהמצריים המצרים ומעיקים להם יהיו מפעילים ומעבידים אותם עבודת הש"י ולקרוב לבבם אל הש"י ולמה לא עשו זאת מאליהם. ולזה ואזכור את בריתי היינו על ידי זה ראוי ונכון שאזכור להם הברית והדבקות שהיה לאבותיהם הקדושים עמי ולגאלם. כן יהי רצון לגאול אותנו במהרה בימינו אמן.

"מפרי הארץ"

סימן צ"ה צ"ו צ"ז צ"ח

בעניין: כיון איבריו בשעת תפלה \ שימנע כל הטרדות כדי שיכין \ שלא יגהק ושלא יפהק בשעת התפלה \ צריך שיהיה לו כוונה בתפלתו.

א: האם ובאיזה אופן מותר לפהק או לרוק בתפילה, והאם מותר ליגע בכינה העוקצת?

תשובה: אם מפהק באונס יניח ידו על פיו, ורוק יבליע בכסותו או זורקו לאחוריו ובכינה מותר רק ע"י בגדו.

ב: נפל טליתו רובו או כולו או נשאר בידו, האם יתעטף בתפילה, התעטף האם יברך?

תשובה: נפל רובו יכול להתעטף כולו אפילו נשאר בידו לא יתעטף עבר ויתעטף יברך אחר התפילה.

ג: מה צריך לכוון קודם התפילה ובשעת התפילה?

תשובה: קודם התפילה יחשוב בדברים המנעים את הלב ומכוונים אותו לאביו שבשמים מרוממות האל ושפלות האדם ויסיר כל תענוגי האדם מלבו, ובשעת התפילה בפירוש המילות.

ד: האם מותר להתפלל במקום שיש ריח של הכנת תבשילים ועוגות וכיו"ב?

תשובה: בזמנינו שלא מכוונים אין איסור בדבר אך לכתחילה אין להתפלל שם.

ה: מה פירוש להתפלל דרך תחנונים והאם זה מעכב בדיעבד?

תשובה: בנחת ובלשון תחנונים וי"א שמעכב בברכה ראשונה.

א: למה צריך להצמיד רגליו בתפילת י"ח ומה המטרה בזה, ולמה בעניית הקדושה?

תשובה: כיון שמדבר עם השכינה צריך לסלק כל מחשבות הגוף מלבו ולדמות כאילו הוא מלאך וגם בעניית קדושה שהרי אומרים כשם שמקדישים אותו בשמי מרום.

ב: האם יעצום או יפקח עיניו בתפילה, האם ירים או יוריד ראשו?

תשובה: יעצום עיניו ויוריד ראשו מעט, י"א שאם עיניו לארץ לא צריך לעצום ולכתחילה נכון להחמיר כדי שלא יסתכל בדבר אחר.

ג: איזה דברים אסור להחזיק בידו בשעת התפילה, האם גם בפסוד"ז, ביקום פורקן וברכת החודש. ומ"ה לולב בסוכות ואחר סוכות ומדוע?

תשובה: דברים קדושים או שיש הפסד בנפילתם ויש מחמירים בכל דבר, ודין זה נאמר גם בפסוקי דזימרא ואפילו ביקום פורקן אבל להחזיר ספר תורה מותר וכן לולב בסוכות שזה מצוותו.

ד: האם מותר להחזיק ס"ת ותפילין לשמרם מגניבה? תשובה: המשנ"ב מסתפק.

ה: נפל ספר על הארץ האם יפסיק כדי להרימו?

תשובה: אם לא יכול לכוון מותר לאחר סיום הברכה.

"מפרי הארץ"

"מבלית הוועד"

מזרזב זכריה בלום שליט"א

"לוח שקיבל משני מלווים מעות ונמצא שטר אחד מזויף ואינו יודע של מי הוא"

מעשה בראובן ושמעון שהלוו ללוי כל אחד מהם 1000 דולר, ולוי נתתם בכיס אחד, ואח"כ כשבא לפורטם או לתתם לפרעון חובו נמצא שאחד מהשטרות מזויף, ולא ידע לוי ממי קיבל את השטר המזויף, [והודיע לראובן ושמעון בנפרד] שמצא שטר אחד מזויף ואינו יודע ממי הוא, ושאל לכל אחד מהם אם בדקו את השטרות קודם שנתנו לו, ואמרו לו שלא בדקו ואין אחד מהם יכול לומר שהשטר המזויף הוא לא ממנו.

והנה יש ג' אפשרויות להלכה.

א. שפטור לוי לגמרי, דהיינו משטר אחד ודאי שהרי אחד מזויף, ועוד פטור גם משטר שני מספק שאינו יודע למי, נמצא מרויח שטר אחד, ויקחנו לעצמו או יהיה מונח, עד שיבוא אליהו שהרי חייב לאחד מהם ממ"נ, והשנים מופסדים כל אחד שטר אחד.

ב. פטור משטר אחד ודאי שהרי אחד מזויף, וחייב שטר אחר ומחלק בניהם דהיינו יחלוקו.

ג. חייב בדיני אדם לכל אחד מספק כאילו אין כאן שטר מזויף, או בדיני שמים.

ונראה דמצד דינא דגרמי א"א לחייב מה שלוי עירבב את השטרות שקיבל מראובן ושמעון, דכיון שא"צ לחשוש לשטר מזויף לא חשיב מזיד, דבדיני דגרמי חייב רק במזיד כמבואר בש"ך בדיני דגרמי, ואף דהתרשלות מחשב נמי מזיד כהיא דדן את הדין, מ"מ הכא שאני שא"צ לחשוש בדרגה שייחשב התרשלות, ועוד הא כמו שלוי היה לו לבדקו ה"ה ראובן ושמעון היה להם לבדקו קודם נתינה שהרי יש לחשוש שלוי יערבב עם אחר ויסמוך עליהם.

והנה שאם לוי דן לגבי כל אחד בנפרד דהיינו לראובן בנפרד ולשמעון בנפרד הרי לגבי כל אחד יש כאן דין שמא ושמה לכל אחד, והרי איני יודע אם נתחייבתי פטור, כמבואר שו"ע חו"מ ס' ע"ה ס"י אם אמר איני יודע אם הליתני או אם הפקדת אצלי או אם גזלתיך, הואיל ובלא תביעת אדם אמר כן, פטור אף לצאת ידי שמים, ע"כ.

ולפ"ז הדין נותן שהוא פטור ונותן לכל אחד 900 דולר, ונמצא שהלוה מרויח 100 דולר, שהרי הוא שמא לכל אחד מהם והם נמי שמא, ואף לצאת ידי שמים וכמבואר בשו"ע, ונמצא שראובן ושמעון כל אחד נחסר לו 100 דולר מה 1000 דולר שנתנו ללוי בהלוואה, [אחד מהם לא נחסר לו באמת כי היה מזויף והשני מפסיד אף שהמזויף לא היה אצלו, כיון שאינו יודעים מיהו].

אלא דיל"ע הא תינח שהשטר המזויף הוא כאלו לא קיבל לוי, אבל מ"מ הרי השטר הנוסף בכ"א שייך לאחד מהם.

ומיהו אינו יודע למי יתנו, ולכאורה בכה"ג ראובן ושמעון יעשו הרשאה – שהרי בלא הרשאה לא יקבלו כלום – ויתפשרו ביניהם מחצה לכל אחד, וכהא דמתני' דבכורות מ"ח ב' שתי נשים של שני אנשים שלא בכרו, וילדו ב' זכרים זה נותן חמש סלעים לכהן וזה נותן חמש סלעים, מת אחד מהם בתוך שלשים, אם לכהן אחד נתנו יחזיר להם חמש סלעים, וקאמר שם בגמ' שע"י הרשאה יכולים שני האנשים שמת אחד מהזכרים שלהם, להוציא מהכהן.

והטעם בזה דע"י הרשאה הוא כאלו שני האנשים כאיש אחד.

וכיון שמהדין יכולים ראובן ושמעון לעשות הרשאה, ביקש ראובן מלוי שיאמר לו מי הוא המלוה השני [דהיינו שמעון] כדי שיוכל ראובן לעשות הרשאה עם שמעון.

והנה לוי אינו רוצה לומר לראובן מי הוא המלוה האחר, וכן לשמעון אינו רוצה לומר מי המלוה האחר, ומשום כך אינם יכולים לעשות ביניהם הרשאה, ונמצא לוי מרויח 100 דולר לעצמו, וראובן ושמעון לא יכולים להתפשר ולחלוק ביניהם את ה 100 דולר שביד לוי.

וטענת לוי שאינו רוצה לומר מי האחר, כיון שמצד הדין וההלכה זכיתי במעות המסופקים למה צריך לומר מי הוא האחר שע"י כך ינטל ממני המעות שע"פ פסק הלכה דהמע"ה נשאר אצלי ואף לצי"ש הרי אינו חייב וכנ"ל.

ונראה שלוי אינו יכול לטעון כן מג' סיבות.

א: מצד ההגינות, [שיש חיוב להתנהג בהגינות], דכיון שהם ג"כ מפסידים שהרי חשבו שהיה בידם 1000 דולר – שהרי הם ג"כ התאנו שקבלו מאדם אחר ולא שאחד מהם זייף את השטר – ועכשיו בפועל יש להם רק 900 דולר, ואמנם הדין אומר שאם יש הפסד ללוי המע"ה ולוי לא יפסיד, אבל אם לוי מרויח מזה, ודאי שראוי שיצמצם את הפסדם שלא יתחסרו ממה שהוא ירויח ממעות ששיך לאחד מהם בודאי, וכ"ש שהדבר הגיע מחמת טובה שעשו ללוי שהלוו לו להתחסד עמו, (ואפשר שהוא בגדר כפוי טובה).

ומה שהדין הוא שאינו חייב ליתן להם הוא משום שלא ידוע של מי הוא, ויש ספק שאחד מהם לוקח שלא כדין המגיע לו, וממילא הכלל הוא המע"ה, וזה מצד המשפט היבש, כי אם יתן לכל אחד מחצה, אפשר שלמים יוכיח אחד מהם שהמזויף לא היה ממנו בודאי, ויהיה לוי חייב ליתן לו עוד מחצה להשלים מה שמגיע לו, אבל אם יש אפשרות לעשות שודאי יגיע ה 100 הנותרים לבעליהם האמיתיים וזה ע"י הרשאה, כי בהרשאה הם נחשבים כאחד ממש ואם יתן להם לוי בהרשאה ודאי שהמעות הגיעו לבעליהם האמיתיים, ואף אם יתברר אח"כ לאחד מהם ע"י עדים שלא אצלו היה השטר המזויף, לא יתבעו את לוי כלל, שהרי הוא פרע כבר את חובו ע"י שנתן לשניהם בהרשאה שנחשב כנתן לבעלים האמיתיים, ואחד מהם את יתבע את חברו.

"מפרי הארץ"

ולכן ודאי שראוי והגון שיאמר מי הוא האחר לעשות הרשאה, ולא עוד אלא נראה שאף בלא הרשאה יתן לוי לכל אחד מחצה אם אינו חושש שבעתיד יתברר לאחד מהם שהיה שטר מזויף, וכגון שהעובדות ידועות ולא מסתבר שתהיה איזה התחדשות בענין, או שסומך עליהם שאף אם יתברר לאחד שהשטר המזויף לא היה אצלו, יחזיר האחר המחצה שקיבל, [א"כ בגווי שמדובר בסכום גדול שחושש שאולי לא יהיה בידו להחזיר.

ב: מצד חיוב מצוות השבת אבידה שהרי ברור שאם אדם שמעות ששייכים לו נמצא במקום שא"א לו לקחתם ויש ביד אדם אחר להוציאם ולהביא לו, חייב מי שיכול להביאם לו, שזה הוא מצוות השבת אבידה שהיא שבעל האבידה אינו כאן וממונו משום כך נפסד, הרי מצווה על האחר שכן נמצא כאן ויש בידו למנוע הפסד להבעלים ע"י שיטפל בזה, [ולכן פשוט שאם הבעלים כאן ויכולים להציל את ממונם לבדם אין מצוות השבת אבידה, ואף שמצוות השבת אבידה היא בחינם זה דווקא כשאין הבעלים כאן ואז המצווה הוא להציל על האחר ואינו רשאי ליטול ממון על המצווה דמה אני בחינם אף אתה בחינם]. והלכך בודאי שאם ראובן ושמעון יעשו הרשאה זה נחשב שהגיע הממון לבעליהם האמתיים וכנ"ל, זהו מצוות השבה האמור בתורה להשיב את הממון האבוד לבעלים.

ויש שרצו לומר שאין כאן מצוות השבת אבידה משום שזה דומה לנידון אם צריך ליתן פיצוי לבת יורשת [מצד הערכאות] תמורת חתימתה בערכאות ליתור ירושה, אף שמסכמת לדין תורה ואינה תיקח חלק מהירושה בפועל, דנחלקו בה מהר"י באסן והמהרי"ט האם מחייבים את הבת לחתום על ויתור זכות ירושה, כפי דין התורה, או שאין מחייבים אותה לחתום בחינם.

המהרי"י באסן סובר שאינה חייבת לחתום בחינם, והמהרי"ט סובר שחייבת לחתום מדין השבת אבידה, כיון שע"י סירובה לחתום גורמת נזק ליורשים שמונעת מהם להשתמש בירושה, ע"י פני משה (לר"מ בבבנישטי) ח"ב סי' ט"ו ועוד אחרונים¹, ויל"ע היטב הסברות בזה ולע"כ.

ואמנם צ"ע סברת מהר"י באסן שאינה חייבת מצד השבת אבידה וכנ"ל, ומיהו התם אין כאן הפסד בממון עצמו כ"כ רק שלא יוכלו להשתמש כבעלים בכל הזכויות כגון מכירה וכדו', ועוד יש שכל דהוי ממון שלא היה אצל האחין, והשבת אבידה הוא רק בממון שהיה אצל אדם ויצא ממנו שחובת השבת אבידה להשיב לו משא"כ בירושה הנ"ל, והסברא צ"ע וכמו שהשיגו כמה אחרונים, ומ"מ הכא ליכא האי סברא, ויש שסבורים שאין חיוב להציל ממון חברו כשאין הדבר בעצמו מופסד בטבע אלא מצד החלטה של אדם שמונע מצד שהוא גברא אלימא וכדו', שאין חיוב השבת אבידה למי שבכוחו יכול להפיס דעתו של אותו גברא אלימא, וא"כ ה"ה ערכאות הוי כדבר חיצוני שמונע ולא בטבע, ואין נראה עצם הסברא, ועוד שמסתמא נחשב ערכאות כדבר המונע בטבע ולא כדבר כגורם חיצוני, ומ"מ לומר לעשות הרשאה הוי מעשה בדיבור המועיל שגיע הממון לבעליו, ולא נחשב כמונע חיצוני לכאורה.

ג: עוד נראה שהרי ראובן ושמעון יכולים לומר שברי לכל אחד מהם שהשטר שלהם לא היה מזויף ואף אינם מאמינים לו ללוי שמצא שטר אחד מזויף, וא"כ הוי ברי ושמה [לכל אחד מהם בנפרד לגבי לוי] באיני יודע אם נתחייבתי שחייב עכ"פ בדיני שמים², [ואז יתן לכל אחד 100 ולא מחצה], ואף אם כבר הודו לו שאינם יודעים, מ"מ אפשר דלא חשיב הודאה [ויל"ע], ועוד הא הוי סיבה לנהוג בהגינות, שהרי אם נילך אחר הדין היבש - כמו שלוי טוען שלא יאמר להם מי הם המלוה האחר - א"כ גם הם יש להם לעשות כל טעדיק שכן יאמר להם מי הוא המלוה האחר, ועכ"פ היו יכולים מלכתחילה שלא להודות ובכל זאת נהגו בהגינות וא"כ ראוי שגם לוי ינהג כן.

והנה הט"ז בס"ס ע"ה כ' וז"ל נשאלתי, מי שפרע לחבירו סך מעות, ואחר הפרעון בא המלוה והראה לו מטבע אחת מזויפת מתוכם, ואמר קיבלתיה ממך בפרעון חובי, והלוה השיב איני יודע אם היתה מטבע זו באותן המעות, הלא כבר אני מסולק ממך בשעת הפרעון בחזקת מעות טובות... תשובה. נ"ל כדברי האומר איני יודע אם אני חייב לך... ונראה שזה עצמו טעמא דמתני' בחיובא דאיני יודע אם פרעתיך, דדוקא באיני יודע אם אני חייב לך ועכשיו נולד הספק, מוקמינן בחזקתו שהיה תחילה קודם הספק, דלא היה עליו שום חוב, משא"כ באיני יודע אם פרעתיך, אם נוקי הממון בחזקה קמא קודם שנולד הספק, אז היה ודאי חייב לו, ממילא נשאר החוב בתקפו, נמצא בנידון זה שכבר פרעו ונסתלק ממנו, ועכשיו נולד הספק במטבע המזויפת, נוקי הדבר כמו שהיה בחזקה עד עכשיו, והוא בחזקת פרעון טוב, דרוב מטבעות אינן מזויפות, והוה עכשיו כתבעו תביעה חדשה זזה טוען איני יודע אם אני חייב לך, שישבע היסת שאינו יודע ופטור, כנלע"ד ברור ונכון, עכ"ל, ועי"ש שהביא ראיות לזה מכמה מקומות³.

ומה שכ' הט"ז וז"ל, והוא בחזקת פרעון טוב, דרוב מטבעות אינן מזויפות, עכ"ל, ומשמע דוקא משום דרוב מטבעות אינם מזויפות ועל זה נסמך בסברתו דמסתמא לא היה מזויף, וא"כ במקום שודאי היה מטבע מזויף כהנידון דידן לא שיק הסברא שהיה בחזקת פרעון טוב, יעוי' בפ"ת בס"ק כ"ז שהביא וז"ל, בתשובת ושב הכהן סוף סי' פ"ד דעתו כהט"ז דהוה כאומר איני יודע אם נתחייבתי לך [נכתב שם דמ"ש הט"ז דרוב מטבעות אינן מזויפות, לרווחא דמילתא כתב כן, ועיקר הטעם הוא כיון שכבר פרעו ונסתלק ממנו, הוה עכשיו כתביעה חדשה זזה אומר איני יודע אם נתחייבתי לך⁴, עכ"ל.

ומבואר בט"ז דבכה"ג שנמצא מזויף לאחר שהיא בחזקת פרעון חשיב איני יודע אם נתחייבתי, ולפ"ז בגווי של הלואה [ולא בגווי דפרעון דאיירי הט"ז] יהיה להיפך כגון שראובן הלווה מעות לשמעון ולאח"ז טוען שמעון שאחד מזויף, וראובן שמא שאינו יודע אם לא היה השטר שהלוה מזויף ושמעון הלווה ברי שהיה מזויף, ייחשב איני יודע אם פרעתי והלה אומר שודאי פרע, ובכי האי גווי באמת יהיה הדין שמ"מ פטור, שהלא הלוה ברי שפרע שהרי ברי שהיה מזויף, ומלווה שמא ופטור בכה"ג ואף ליכא שבועת היסת בשמא, [ואולי אם יש מאורע המספק כהכא נשבעים שבועת היסת אף בשמא ע"י ס' ע"ה סי"ז].

¹ חוקות חיים סי' ע"ג, ורב פעלים חו"מ ח"ב שאלה ט"ו, ושו"מ מהדורא תליתאה ח"א סי' רס"ה, ושו"ת מהר"א הלוי ח"א סי' ד', ומשפט שלום קונטרס משמרת שלום סי' קפ"ד, ושו"ת מהרי"א ענין סי' כ"ח, ושו"ת בית שלמה חו"מ סי' ק"ח.

² ולהצד שיתבאר בסמוך לדעת הט"ז אפשר דהוי איני יודע אם פרעתיך, ואז חייב אף בדיני אדם.

³ ועי' פ"ת ס"ק כ"ז שהביא דעת החולקים על הט"ז וז"ל, ועיין בזה סימן רל"ב [באר היטב] ס"ק כ"ד בשם ש"ך, שהביא תשובת רשד"ם [חו"מ] סי' פ' שלא פסק כן, אלא דהוה כאיני יודע אם פרעתיך, ע"ש. וכן הסכים בתשובת א"ז פנים מאירות ח"א סוף סי' ס', ודחה שם ראית הט"ז עכ"ל, ועי"ע שהביא מה שדחו האחרונים ראיות הט"ז.

⁴ ויל"ע וכי אם יפרע - בלא ידיעה - במעטפה שספק 50% היתה ריקה ייחשב משום כך שמא, אתמה.

"מפרי הארץ"

ומיהו בגונוי דידן שראובן ושמעון הללו ללוי ונמצא אחד מהשטרות מזוייף, הרי שלוי לגבי כל חד הוי שמא ושמא, דהיינו לוי שמא אם חייב לראובן וכן ה"ה הוי שמא לגבי שמעון אם חייב לו, וכיון דלדעת הט"ז בגונוי של חזקת נתינה טובה וספק שנתעורר לאחמ"כ אף שהוא ספק על הנתינה עצמה, חשיב כספק במקום ודאי, א"כ הוי לגבי כל חד איני יודע אם פרעתיך, דהיינו אם היה מזוייף במה שנתן כל אחד, ואיני יודע אם פרעתיך בשמא ושמא חייב לצי"ש, ובגונוי דלא הוי ליה למלווה למידע כי האי דהכא חייב אף בדיני אדם לדעת הקצוה"ח סק"ו⁵, ומיהו החזו"א חו"מ ס"ה סק"ג פליג ע"ז, ומ"מ בדי"ש חייב.

אמנם נראה דאף הט"ז לא איירי אלא היכא דיש ספק אם נמצא באמת מזוייף דאז י"ל דלמה להאמין שנמצא מזוייף כל שבשעה שנתן לא נתעורר ספק [אם משום רוב או אף לדעת השב"י כשאין רוב], משא"כ היכא שנמצא בכ"א מזוייף אלא דאין ידוע ממי, לכאורה לא שייך לומר חזקת נתינה טובה על כל אחד בנפרד שנתן נתינה טובה.

ועוד דמסתמא סברת הט"ז שייך דוקא בפרעון שהיה חזקת חיוב להחשב מעשה הפרעון להפקיע שיתבטל החזקת חיוב להעשות כאיני יודע אם נתחייבתי כיון "שהיה חזקת פרעון טוב" משא"כ בהלוואה שעדין ליכא חזקת חיוב ומשום כך להעשות מעשה נתינה בחזקת טוב כאיני יודע אם פרעתיך יל"ע.

אמנם נראה שיש לדון את כל הענין מחו"מ ס' ע"ו דהתם איירי שיש לאחד ספק חיוב כלפי שנים אחרים דהיינו אם לוי חייב רק לראובן או רק לשמעון וממ"נ חייב לאחד מהם⁶, משא"כ בס' ע"ה איירי שיש ספק לאדם אחד אם חייב לו כלל או לא ולכן יש אפשרות שאין כאן כלל חיוב, משא"כ בס' ע"ו איירי שודאי יש חיוב לאחד, וא"כ אין לדון בנידון דידן על כל אחד בנפרד ויהיה כדיני ברי ושמא או שמא על כל אחד בנפרד, דהיינו שלוי לגבי ראובן הוי נידון אחד ולוי הוי נידון אחר, אלא מוכח מס' ע"ו דהיכא שיש מעשה שכל מעשה הוא תלוי בהתוצאה של מעשה האחר, דהיינו שאם חייב לראובן אינו חייב לשמעון ולהיפך אם חייב לשמעון אינו חייב לראובן, ע"כ בעינן לדונם לא שיש ספק חיוב על כל אחד ואחד, אלא ודאי יש חיוב אלא שאין יודעים מי הוא שחייבים לו.

והדברים מוכחים שכבר הקשו הראשונים בב"מ ל"ז א' בסוגיא דאמר לשנים גזלתי לאחד מכם מנה, ואיני יודע איזה מכם או אביו של אחד מכם הפקיד לי מנה ואיני יודע איזה הוא, למה לא תלוי בדיון דברי ושמא דנחלקו בהו אמוראי ב"ק קי"ח א' ושם נתבאר כל הדינים באיני יודע אם נתחייבתי או איני יודע אם פרעתיך, בכל האופנים בברי ושמא או שמא ושמא וכו', וכן בשו"ע אין הדינים שווים בין ס' ע"ה דאיירי בספק חיוב לאחד, ובין ס' ע"ו דאיירי בחיוב לאחד משנים רק אין ידוע מי וממ"נ חייב לאחד.

ונתבאר בראשונים [עי' תוס' בב"מ ל"ז א' וברא"ש שם] דחלוק ענינים שהרי בחייב לאחד משניים הוי ברי שחייב בודאי לאחד וברי שפטור ודאי להאחר אבל ודאי חייב לאחד, משא"כ בספק חייב לאחד אפשר שפטור לגמרי ואינו חייב כלל, ולכן הדינים שונים בין לקולא ובין לחומרא.

ולכן בנידון דידן דדמי למה שנתבאר בס' ע"ו לענין הלוואה שאם הם שמא ולא היה אשם בחוסר ידיעה פטור מדיני אדם, ולצי"ש יש מחלוקת.

ואם כל אחד ברי שחייב לו והוא אינו יודע ולא הוי ליה למידע למי, שהרי חייב רק לאחד, אם אין אחד רמאי יחלוקו.

וכ' הש"ך שה"ה היכא שהם שמא ושמא בלא הוי ליה למידע יחלוקו, ובנתה"מ כ' שיש חילוק בין היכא שהספק הוא בחפץ שאז נתן לפניהם ויחלוקו ביניהם, להיכא שהוא חוב שאין כאן חפץ בהדיא א"כ חייב ליתן למי שודאי שלו והרי אינו יודע, ולכן יהיה מונח, [ומיהו י"ל דכיון שהוא אצלו אינו חייב להפרישם ולהניח].

ולכן בענינינו שיש ב' מאות א' שודאי מזוייף לענין לצי"ש צריך לתת לכל אחד שטר שלם הוי במחלוקת די"א דבשמא ושמא בלא הוי ליה למידע חייב לצי"ש ויש חולקים, ומ"מ הדין של שטר אחד חייב מדינא ביחלוקו כל שאין ודאי רמאי, ומיהו לפי הנתה"מ דבחוב שאינו בעין א"א לחייב ליתן מחצה לכל אחד כי לא מקיים השבה ביחלוקו והרי יתחייב כשיבוא אליהו ליתן להבעלים האמיתיים מחצה הנותרים שלא נתן - משא"כ בפקדון די שנותן לשניהם - ובקצה"ח בס' ש' מובא סברא הפוכה לענין לצי"ש שבחוב לא יוצא אם לא מביא לכל אחד, ולכן צריך לצי"ש ליתן לכל אחד לחד מד"א, משא"כ בפקדון אין דין השבה וא"כ די ביחלוקו שמעמיד לשניהם לקחת ובזה יצא אף יד"ש.

ולצאת ידי שמים כ' הש"ך בס' פ"ח ס"ק ל"ו דהיינו מידת חסידות ע"ש.

ומיהו אף להנתה"מ דבחוב אין הדין יחלוקו, מ"מ ודאי חייב לוי לומר לראובן על שמעון שיוכלו לעשות הרשאה וממילא כל אחד יטול מחצה, וכש"כ לעיל.

ומ"מ לא נמצא חילוק באחד שחייב לאחד משניים שישנתה הדין בין איני יודע אם נתחייבתי לאיני יודע אם פרעתיך, כך שאף אם נאמר שדברי הט"ז שכשיש מעשה נתינה טוב וספק לאמ"כ על מעשה הנתינה נחשב נתינה כודאי והספק נחשב מוציא מידי ודאי, ונאמר דקאי נמי בהלוואה ולא רק בפרעון, מ"מ לענינו בגונוי שודאי חייב אלא שספק למי אין חילוק בזה.

⁵ ע"ש שכי"ז, והא דמשמע מדברי הרשב"א דאפילו בשניהן ספק נמי חייב באומר איני יודע אם פרעתיך, כתב במשנה למלך הלכות שאלה פ"ד (ה"א) משום דכיון דמלוה לא ה"ל למידע לא מגרע ספיקו, עכ"ל, ועי' קצוה"ח ס"ק ט"ז וצ"ע.

⁶ והתם איירי שלוה מאחד משנים ובהלכות גזילה ס' שס"ה ס"ב שגזל מאחד משניים, ובהלכות מקח וממכר בס"י רכ"ב ס"ג באחד שלקח מקח מאחד משנים, ובהלכות פקדון ס' ש' ס"א - באחד משנים שהפקידו אצלו, ועוד לענין קידושין בקידוש אחד מב' נשים לענין הכתובה ואינו יודע מי, ולענין פדיון הבן, פדה ב' תינוקות מב' נשים אצל כהן אחד ואחד מת.